27ՐԴ ՏԱՐԻ ԹԻՒ 7330 — 4 ՅՈՒՆԻՍ 1910 — ՈՒՐԲԱԹ — 17 Juin 1910 — 27me année — N. 7330

ԽՄԲԱԳԻՐ
ԼԵՐ. ՍՐՄԱՔԷՇ-ՄԱՆԼԵԱՆ

Գրութիւնք ես չեն տրուիր

Բաժանորդագրութեան պայմանները տեսնել Դրդ էջը

Տ. ՓԱԼԻՍ, ԳԱԼԱԹԱ

10 ՓԱՐԱ

Արեւելք

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՑԻՆ

10 PARAS

آرەوەلك
ارمنیجه یومی و سیاسی غزته
صاحب امتیازی قره کین بویاجیانه
درعلیه غلطه

AREVELK
JOURNAL ARMÉNIEN
Directeur Propriétaire
Karekin Boyadjian
Cons/ple Galata

ԹՐՔԱՀԱՅ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉԱԿԱՆԸ

Համեստ ու անչուք սկզբնաւորութեամբ մը ահա՛ կամաց կամաց մարմին կ'առնէ ու իրականութիւն մը կ'ըլլայ Թրքահայ Հրատարակչական Ընկերութիւնը։ Այս կիրակի Ղալաթիոյ Խորհրդարանին մէջ կը գումարուի առաջին ընդհանուր ժողովը՝ նախագահութեամբ Պատրիարք Դուրեան Սրբազանին, ի նկատ առնելով այն կարիմ համակրանքը որ կը տեսնուի գրագէտներուն քով Հրատարակչականին հանդէպ, կրնանք վստահ ըլլալ թէ առաջնայ մասնակիցին կոչը անլսելի չպիտի մնայ և կիրակի օր պիտի կրնանք վերջնական տեսակէտ դնել գրական այս նոր ընկերութեան հիմերը։

Արդարեւ ժամանակ էր որ Թրքահայ Հրատարակչական մը հիմնուէր ու գործէր քիչ մը չնորհք ու հրապոյր մոգնելու համար մեր այժմեան գրական գետնաքարշ հրապարակին վրայ։

Երկու տարուան աղատութեան շրջան մը ո՛չ թէ միայն բոլորովին ամուլ անցաւ գրական տեսակէտով, այլ կարելի է ըսել թէ նոյն իսկ չատ աւելի ետ գացինք՝ քան բռնակալութեան յուեդոյն թուականներուն մէջ։

Համիտեան շրջանի քսանամեայ սեղմութիւններուն ու կաշկանդումներուն երեսէն ընթերցող հասարակութեան խանձուած ու ապականուած ճաշակը փոխանակ մաքրելու, աղնուացնելու չանք ընելու, մեր հրատարակիչները կարծես իրարու հետ մրցեցան, զայն աւելի եղծելու համար։

Նոր տպագրութիւններ հրապարակ հանելէ չգոհանալով՝ գացին ամբողջ հին ու մաշուած վէպերու դեղերը ժողվեցին ընթերցողներու հրամցնելու համար։ Պոքաչիօի Տասնօրեակը, Հազար ու մէկ գիչերները, Նասրէտտին Էֆեմ, Գաղանիք Բարիզու և այս կարգի մասաններ ողողեցին հրապարակը։ կարելի է ըսել որ ամբողջ երկու տարուան մէջ հաղիւ մէկ քանի ճշմարտապէս գրական երկեր լոյս տեսան, ինչպէս Սուրէն Պարթեւեանի Քայֆայումը, Ռուբէն Զարդարեանի Յայգալոյսը, Աւետ Ւարահանի և Դանիէլ Վարուժանի քերթուածները. ու անոնք ալ դրեթէ անշուշտ անցան միջակութիւններու և տափակութիւններու յորդող խառնակոյտին մէջ։

Ըսել թէ հասարակութիւնը չքաղաքերը գրականութիւնը, թէ ընթերցասէրութիւն չկայ մեր մէջ, չատ սխալ դատաստան մը ընել է։ Թէ՛ Պոլսահայը և թէ մանաւանդ գաւառացին միշտ կարդալու պապակ ունեցած են և միշտ գիտցած են նաև քիչ չատ գէշը ալեկէն զանազանել։ Վերսին տպագրուած հին թարգմանութիւններուն մէջ ամէնէն աւելի յաղողութիւն ունեցաւ Վիքթոր Հիւկոյի Թշուառները, որ ճշմարտապէս գլուխ գործոց մըն է և մարդկային հանճարի բարձրագոյն արտայայտութիւններէն մէկը։ Ասիկա ցոյց կուտայ թէ ժողովուրդը այնքան անճաշակ ու դատողութենէ զուրկ չէ, որքան կը կարծեն մեր չահամուլ հրատարակիչները։

Նոր հիմնուելիք Հրատարակչական գլխաւոր չանքը պէտք է ըլլայ աւելի ետս նրբացնել ու զարգացնել այդ ճաշակը և թոյլ չտալ որ գրականն ճպարարներու ու ձեռնածուներ անոր սորերին կամ անազնիւ բնազդները չահագործեն միմիայն նիւթական չահու ակնկալութեամբ։

Ընկերութիւնը պէտք է խիստ քննութենէ մը անցընէ իրեն ներկայացուած գրութիւնները և բացարձակապէս արժանաւորները ընտրէ անոր մէջէն։ Հրատարակչականին կողմէ լոյս տեսած գիրք մը հարկ է որ ունենայ գրական անժխտելի արժանիք՝ այնպէս որ իր կնիքը ոչ է հրատարակութեան մը վրայ՝ ընթերցողին համար երաչխաւորութիւն մը ըլլայ։

Եւ ասոր համար հարկ է որ խըմբագրական մարմինը, որուն ընարութիւնը կը կատարուի այս կիրակի, բաղկանայ ճաշակի տէր, մտիկ ու անչաւ գրագէտներէ, որոնք կարող ըլլան անկողմնակալութեամբ քննելու ներկայացուած գրական գործերը։ Պէտք չէ երբեք որ խաթեր համար, կամ ոևէ նկատումներով անարժէք գրութիւններ ընդունուին ու հրատարակուին, եթէ ոչ Հրատարակչականը կը դադրի ոևէ օգտակարութիւն մը ունենալէ և կը կորսնցնէ իր գոյութեան իրաւունքը։

Ես պիտի փափաքէի նաեւ որ ազգային, երբ Ընկերութեան նիւթական միջոցները ներեն, Հրատարակիչը միմիայն գիրքերը հրատարակելով չգոհանար, այլ ձեռնարկէր գրական պարբերականի մը, չաբաթաթերթի կամ ամսաթերթի, ղուտ գրական հանդէս մը որուն չուրջ բոլորուէին Թրքահայ մտաւորական ոյժերը։ Ամօթ է որ երկու տարիէ ի վեր չկրցանք մէկ գրական հանդէս մը հիմնել։ եղած փորձերը անյաջողութեան մատնուեցան միմիայն նիւթական դժուարութիւններու պատճառաւ։ Այսուհանդերձ ես վստահ եմ որ Հրատարակչականի մը աջակցութեամբը հիմնուած չնորհքով գրական չաբաթաթերթի մը, մէկ երկու տարի կանոնաւոր հրատարակութենէ մը ետքը, ո՛չ թէ միայն պիտի կրնայ իր ծախքերը գոցել, այլ նոյնիսկ չահ ալ արտադրել։ Ընթերցողը ւթէ մինչեւ այսօր բաժնեգինը չուզեր վճարել կամ նոյնիսկ բաժանորդագրուիլ նոր հրատարակութեան մը, գլխաւոր պատճառը այն է որ գործին չարաբեւութեան մասին վստահութիւն չունի, քանզի մինչև վերջը խաբուած է։ Այն օրը որ կարող ըլլանք այդ վստահութիւնը ներշնչել ու միեւնոյն ատեն ներկայանալի թերթի մը տալ իրեն, կրնանք ապահով ըլլալ թէ՝ քաջ չաղթութիւն պիտի դանենք։

Օ՛ն ուրեմն, գործի սկսինք։

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ՔԻՒՐՏԵՐՈՒ ԱԶԳԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՅԱՓՇՏԱԿՈՒԱԾ ԳԻՒՂԵՐ

Քիւրտ տարրը Բէհրամովի պատերազմէն յետոյ՝ այսինքն ասկէ 60-70 տարի առաջ՝ Տիգրանակերտի կողմերէն եկած ու հաստատուած է Խնուս գաւառի մէջ. հետզհետէ գաղթող պէյերուն ընթերցասէրը բանալով՝ նուաճեր ու գրաւեր են գինու զօրութեամբ Հայուն հողերն ու մարգերը։

Այդ անուս, կիրամպերնի ու ռադիկ տարրը վրանաբնակ ըլլալով մեծ ձմեռնատեղեր է տեղացի երկրագործ դատակարգին. այցելես անոնց հետ գրաւելով երկրին լեռնային դիրքերը, կամաց կամաց վար իջնելով հաստատուեր են բերրի դաշտավայրի մէջ ալ. իրենց այս յաջողութեան աւելի զարկ տալու համար ստուար հրոսախումբեր կազմեր են որոնք 30-40 տարի վրաններով այս ու այն կողմը չէջեր են՝ ի վնաս հայ ժողովուրդին. կառավարութիւնը կը սկսի խստութեամբ հալածել այդ ասպետութիւնը որպէս զի այդ վայելատուն ցեղերը իրենց համար տուներ ու մարգեր պատրաստեն ու կասուցին երկրագործութեան՝ թողլով իրենց աւերիչ դերը։ Այդ հալածանքէն յետոյ ասոնք հայ երկրագործ դասակարգին պատուհասը կը դառնան։

Սակայ ժամանակի մէջ այդ եկուոր տարրը մեծ դիրքի կը տիրանայ ու Հայ միտ այս վերջին տասը տարուան սերտ գործակցութիւններուն չնորհիւ կը գերազանցէ Հայը. այժմ 300 գիւղէն միայն 30 գիւղը հայաբնակ է. իսկ մնացեալները քրդաբնակ։ Համիտեան իշխանութեան վերջին տարիներուն տարիներուն մէջ Հայերը տեղի տալով անոնց հալածանքներէն կը թողուն իրենց լեռնային բնակավայրերը և կ'ապաստանին դաշտային մասին վրայ, այդ պատճառաւ բազմաթիւ վանքեր, գերեզմաններ և գիւղեր մնացած են աւերակ. այդ կարգի գիւղերէն են.—

1. Քիլիսէ-Տերէ. Խնուս բերդէն կարին երթալու գծին վրայ, կէս ժամ հեռաւորութեամբ. եկեղեցին դեռ կանգուն է. ունի մէկ-երկու հայ տուներ։

2. Փտեկ, Արիճ տղա Թաբք պէյի ձեռքն է. գիւղին բացարձակ տէրը։

3. Սկօխվեզ, որուն բնակիչները գաղթած են Ռուսիա (չեն վերադարձած)։

4. Խրզը-Մուսա, ուրկէ գաղթող Հայերը կը գտնուին Կիւմրի (Ռուսիա)։

5. Կեօխիճ, որուն քով կը գտնուի Տօնտարավանքը։

6. Խվլաճեճ, կը գտնուի Զոթերկի Ապտալ աղայի ձեռքը։

7. Շահվերան, Աղճամիկը գիւղին քովը, ունի բազմաթիւ աւերակներ, որոնք պարզ կ'երեւին։

8. Դերէ-Վէրան, (Ազատ. եղած է Տէտէ-Վէրան) ժամանակին կիրակօսի գիւղ անունով կը ճանչցուէր. ունի մէկ եկեղեցի և մէկ գերեզմանատուն։

9. Լաբուտող, Չերքէզները բռնի առնելով տեղացիները դուրս վռնտած են. բողոքները մինչև այսօր անլսելի։

10. Քեչիճան, (Ուսէյ Փաչէ անուն բանայ բայց հարուստ Քիւրտի ձեռքն է)։

11. Բուրհան, ժամանակին հայաբնակ է եղած. հարստահարութեանց ժամանակ գաղթեր են Ռուսիա, այժմ վերադարձեր են իրենց տուները. կը բողոքեն. բայց ո՛չ ոք չի լսեր անոնց բողոքը։

12. Սիվոճ, այժմ բնակչութիւնը չէրքէզ է. հայ բնակիչները արտաքսմանէն վերադարձեր են, սակայն ո՛չ մէկ կերպով չեն կարողացեր իրենց կալուածները եւ ստանալ որ բոլոր բռնի կերպով չափուածած են։

13. Չեռնակ, (Ոսկեհակն), ժամանակին կարեւոր բերդերէն մէկը եղած էր. պարիսպները դեռ կանգուն են։

14. Գարաչօպանի արեւելեան կողմը գիւղէն 15 րոպէ հեռաւորութեամբ, դաշտավայրի մէջ վրայ կը գտնուի վանք մը որուն պատերը դեռ կանգուն են. ունի երկու սենեակ, խոշոր խորան մը և ատեան մը. չրջակայքը պեղուած ժամանակ խաչքարեր, արօրի չղթաներ, կարաթներ, ամաններ, Քանիր և ուրիշ հնութիւններ։ Սոյն վանքին կալուածներուն մէջ վերջին տարիներս չինուած են բռնի կերպով հեռեւալ գիւղերը.— Ցախի-Շաիիրի գիւղ որ Թարաչօպանի-կօրծանման պատճառ եղած է, 2. Զափաճի գիւղ, 3. Ալո գիւղ, 4. Խուէխի գիւղ որ գրաւած է նաեւ կէօվէնիկ գիւղի կալուածներուն մէկ կարեւոր մասը. 5. Աաս եօ գիւղ, 6. Խիտրի գիւղ, 7. Զիրխացով խարապայ (աւերակ), 8. Խալէ գիւղ եւայլն։

Առնըմէ զատ Խնուսի մէջ կան այնպիսի գիւղեր ալ որոնք թէեւ ժամանակին հայաբնակ եղած են, բայց այժմ հետքերը բոլորովին կորսուած են ու կը ճանչցուին իբրեւ քրդական գիւղեր։ Այժմ Քիւրտերէն բաներուն կը զբաղին երկրագործութեամբ, իսկ թօռուններուն աւազակութեամբ։ Ականաւոներու տեղեկութեանց նայելով այս գաւառը հայաբնակ է եղեր, բայց կամաց կամաց Հայոց թիւը նուազելով իշխող տարրը Քիւրտն է հանդիսացեր։ Այդ տարեւութեան չրջանին մէջ մեր գաւառացի եղբայրները հարերու դիտացեր։ Այդ տարեւութեան չրջանին մէջ մեր գաւառացի եղբայրները հարերու թեամբ անցած են լաց ու կսծի և արեան ծովերէն, իսկ այսօր չնորհիւ օսմ. սահմանադրութեան, պահ մը ազատ չունչ կը քաշեն, ու իրրեւ հայրենիքի հարազատ զաւակ կը պահանջեն որ բռնի գրաւուած հողերը ետ տրուին. ահա՛ այս է անոնց միակ և արդարացի պահանջը։

27 Մայիս Վ. Մ.
Գարա-Զօպան

ՀԱՅՏԱՐ-ՓԱՇՏԱՅԻՐ "ԱԶԳՕԳՈՒՏ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ,,

ԻՐ ԿԲԹԱՍՈՒԱԿԱՆ ՏԻՊԱՐ ՇԱՐ ԺՈՒՄԸ. — ԳՈՐԾՈՑԻ ԵՒ ԼՈՑՍԻ ԿԱՐՕՕ 600 ԳԻՒՂԵՐ

Երկու չաբաթ առաջ Հ. Մ. Ընկերութեանց հիմնադիրներու պատուական ժողովին աչադրութիւնը կը հրաւիրէի գլխ ի Մէջլին Հայատանը, ու այն տեղը կուչ կ'ըսի ապրող 30 գաւառակներու 600ի չափ գիւղերու հայ չինական աղբերատոը կրթական կարօտութիւններու վրայ։

Այո՛, դեպ 600 գիւղերը և խրճիթները և հիւղակները հայ ուճապարին, որ կը միայ դեռ մուխը Թոնիրին, ծուխը բուխերիկին, ուր նահապետական — հանգամանք գոյութիւնը կը քաչքչուի կեանքի եւ լոյսի կենսական կարօտութիւններով, ցաւերով ու ախերով։ Մեր պահանջը լռացող միխթարութիւն մըն է, սիփհանքի կարօտ այն ժողովուրդին, որ հայութեան մակարդը կ'երկնէ միչտ այն ծորերուն մէջ ուր Խրիմեանի մեղեդին դեռ կը հնչէ և այն հովիտներուն մէջ վարդանայ մնկած վարդը կ'կարմրի արցունքով չողով՝ բռնաւորի չիթով... և հոգեկան յիւսատակարանները՝ աւեր ու չէն՝ որոնց մէջ Սահակի-Մեսրոպի չարականները կ'երգուին գեղգուկ տերեւներն ու դպիչ էն։

Ես վստահ եմ որ Հայ ժողովրդի կրթասէր զաւակը չի մտնար, չի լքաներ իր հեռաւոր, անուսումն եղբայրներ ու քոյրերը։

Եւ ուրեմն եմ։

Որովհետեւ սրտագին գոնեւնակութեամբ կրնամ յայտարարել թէ արդէն առաջին և գեղեցիկ օրինակը տուած է Անատոլուի Օսմ. Երկաթուղեայ Հայ պաշտօնեաներու «Ազգօգուտ Միութիւնը», որ անցեալ 1909 դեկտ. է սկսեալ հովանաւորած է Սամսոյ Կէլիկեան գիւղի (Ալտօզ լերան ստորոտ) իր նորաբաց վարժարանին մատակարարութիւնը Մշոյ Ասուածնոր Խարանեան Տ. Ներսէս արքեպի վերին հսկողութեան ներքև եւ Ս. տարեկան ծախքն ալ հոգացուած է 30 օսմ. ոսկիի վճարումով։

Այս կրթասիրական առաջին քայլը յատկական չնորհաւորութեանց արժանի է մանաւանդ անոր համար, որ նախակարապետ է դէպի բնագաւառի խորքերը տոհմիկ կրթութիւնը տարածելու և քաջ չալերելու տանհանուած երախտաւոր ձեռնարկութիւններու։

Ցաւ ունինք որ այս գեղեցիկ ձեռնարկը իր հետեւողները պիտի ունենայ հեռու զնացէ, և տոհմասէր-կրթասէրները իրենց օժանդակութեան ոչ պիտի կարկառեն ոևէ գաւառակի գիւղի մէջ մէկ մէկ չինական դպրատուն հովանաւորելու։

Մեզի կ'ուսյ՝ չինական հռչակ ու գառնարած մանկութեան անունով չնորհակալութիւններ կրկնել թէ՛ «Հայասր Փաչայի Ազգօգուտ Միութեան» և թէ իրենց պատուական օրինակին ամէն հետեւողներուն։

ԳԵՂԱՄ Տ. ԿԱՊԱՊՏԵԱՆ

ԻՄ ՏԵՍԱԾՍ

ԲԱՑ ՆԱՄԱԿ ՆԵՐՔԻՆ ԳՈՐԾՈՑ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ

Ասկէց քանի մը ամիս առաջ տարբեր հայ թերթի մը մէջ գրած էի թէ՝ երկրագործական դրամատունը իր օրգործ-օրէ-քով վաչխատուի դեր միայն կը կատարէ՝ փոխանակ 6 % տոկոսին 30 %ի տանելով այդ սակը փոխատուին վրայ, իր գրաւական և դատական ծախքերով։ Ըսած էի նաև թէ՝ երկրագործին սպառած սերմը ժամանակին չի տրուելով և կամ ըսեմ, մարտին տրուելիքը մայիսին տրըուելով ցանքերուն օգտակար չէ եղած։ Դիւղացին ամիսներով քաղաքի սրճարանները և խոհարարները լանուկները դեռ գերելով՝ արդէն առած դրամին այդ տեղեր կը վատնէ, և գեղ վերադառնալու տեն հազիւ մէկ զոյգ արեւ և մէկ օխա աղ կամ կաղ կը տանի տուն, որպէսզի կնոջն ըսէ թէ «ասօրուան պիղի ալըվէրիչակ չէ՛ըթանէն»։

Այդ ըսածներս հիմա պիտի հաստատեմ Խոյիք գիւղին գործով, որուն փոխանորդները 6 ամիս առաջ եկան Պոլիս և դիմեցին երկրագործութեան կեդր. դրաստան, ուրկէ երեք հարիւր ուկիի արժէքով սերմնացու տալու հեռագիր-հրաման մը ղրկել տուին մարտ 20ին։ Բայց որովհետեւ մէկ տուն երկրագործի 500 ղուռչէն աւելի տրուիլն օրինական չէ եղեր, Բաբերդի և Կարնոյ գիւղերը դիտացուին ըրին, և միւս կողմէն Խոյիքէն պահանջեցին որ ցուցակ մը չինեն պայմանաւ որ 300 ոսկին 5ով բաչխելով՝ 60 երկրագործ ներկայացնեն, և որովհետեւ նախորդ պարագաներ ունէին, պէտք է 2ական թժիկին այդքան խանգաղատալի և չընչաչատ քննութենէն քիչ մը չուաթեր էր, լայն չունչ մը առաւ երբ աղատեցաւ ապնոր բազուկներէն, կոճկուելով, չծկուելով, մինչ մայրը դիմացէն կը նայէր աքաղաչացմամբ մը, աչքերը միամիտ հրճուանքով մը լեցուած բժչկական անաչառ քննութենէն, որուն առարկայ եղած էր իր աղջիկը։

— Մանր բան մը չկայ, յայտարարեց երիտասարդը կատարեալ լրջութեամբ, բայց երկար առեն դարմանի կարօտ օրիորդը։

— Աման, ճանըմ տոքթոր, առն կիսես, աղերսեց նորէն մայրը, մէկ հատիկս է, աղկցունես նէ ժամ չինած կ'ըլլաս։

— Հոգ մ'ընէք, հանըմ, վախտ բան չկայ, օրիորդը պիտի աղկցունեմ, կը խոստանամ։

— Աստուած սիրտիդ կէօրէ՛ տայ, մաղթեց հէք մայրը աչքերը ջերմեռանդօրէն ձեղունին յառած։

— Հիմա, տոքթորը գրասեղանին առջեւ անցաւ, գանկը երկու ափերուն մէջ, կը մտածէր... Տանենավայ եղած էր։

Շարունակելի)

«ԱՐԵՒԵԼՔ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (42)

Ամիրաձին Աղջիկը

(ՊՈԼՍԱՀԱՅ ԿԵՆԱՆԻՒ ԳՐՈՒԱԳՆԵՐ)

Գրեց՝ ԵՐՈՒԽԱՆ

ՄԱՍՆ ԱՌԱՋԻՆ

ԱՑԼԱՍՏԵՐԱՑՆԵՐԸ

Զ.

ՏՈՓԹՈՐԸ

Անոր հանդէպ գթութիւններուն ամէնէն անխառնը կ'ապրէիր։ Իր արտայայտութեանը մէջ գեղեցիկին ճառագայթը կար, բայց ցաւին վսեմ ու խորունկ կնճիռը նաև։ Իր չրթները՝ գգուանքի անուշ փոթով դէպի դուրս երկնցած ատենին չէիր կրնար նար հաւնալ թէ անոնք հեչտութեա՛ն լարերուդ կը դպչէին թէ կարեկցութեա՛ն։ Ինչ ալ ըլլար զգացումը զոր ներչնչէր, առինքնող, չափազանց խենդեցնող էր ան, և երբ երիտասարդը առաջին ակնարկի մը մէջ ամփոփեց այդ սքանչելի դէմքը, անմիջապէս զգաց հրաւիրին ծանրութիւնը, ու դողաց։

Հազիւ տասնըեօթը տարու էր, թէեւ նայուածքին առատացած խոհունութիւնը աւելի ցոյց տար։ Պարզ անսեթեւեթ կերպով էր հագուած։ Սեւ ու ճերմակ քառակուսիներով նկարուած սպածոյէ պլուզ մը կը պարարէր անոր նրբաձոյլ իրանը, լանջքին վրայ ցոյց տալով խոռվիչ յարոյցքը որ անհամեմատ ամուսմ մը ունէր բաղդատմամբ մարմնին նիհարութեանը։ Մկլքէն վար՝ նրբատէլ թեւերով սպիտակ գոգնոց մը՝ մուսլինէ վէպվէտ ծուրքով, կ'երկընար մինչեւ չրլազգեստին ծայրը, հազիւ ցուցնելով ոտքին բարակ սրճեղները եւ գմբեթարդ մանր ոտուքները։ Արտասովոր աղքատութեան մէջ ճիգով պատրաստուած պարզ, աման արդուզարդի մը հովը կար մանկամարդ աղջկան հանդերձանքին վրայ։ Սակայն, այդ արդուզարդը հիանալի դիւրութեամբ մը, չատ բնական ճկնութեամբ մը կրելու իր ձէրը կատարացնէր թէ աւելի ճոխ, աւելի բարդ զարդարանքներ միչտ վայելեցնող մարմին մըն է որ պիտի ծածկէին։ Մազերը, գանկին վրայ յոյժ առատ, թեթեւ գանգրացումով մը ծոծրակին վրայ կը ժողվըուէին՝ թոյլ խառածոպ մը ձեւացնելով, ինչ որ իր մտազաչ աղջիկի երեւոյթին կնոջական չեչտ մը կուտար։ Ձեռքերը ճերմակ էին, նրբաւարտ մատուրներով, մաչկին տակէն երակներուն կապոյտ ցանցը գծագրելով։

Յուզին մէջ, պահ մը միմակ գէջ կընկան հեւքը լսուեցաւ։ Երիտասարդը, իր չուարումէն, կը յամենար բժչկի վայել հարցումներն սկսելու։

Ես նոքն, կինն էր որ կացութեան թեւը ձեռք առաւ։

— Ռուզում տոքթոր, ըսաւ աղաչանքով, քեզի ձանձրութիւն պիտի ըլլայ, աի կ'ընես, ախպիկս ըռահաթսըզութիւն մը ունի ամա ինչ է չեմ հասկար կոր, ճար մը ընէիք, քուզում տոքթոր։

Տոքթորը՝ ճչմարիտ բժչկի մը լրջութեամբը աղջկան երեսը նայեցաւ, հետզհետէ մօտենալով, աչքին կոպերը զննեց, բաղկերակը ձեռք առաւ։

— Ինչ է անհանգստութիւնդ, օրիորդ, հարցուց հազած չեչտով մը։

— Չեմ գիտեր, տոքթոր, ըսաւ աղջկան ձայնը, — անուշ երաչտութիւն որ տոքթորին թուքը կոկորդին մէջ ցամքեցուց։ Երբեմն գլխաս պոյտ կուննեմ, քալած ատենս ծունկերս կը կարուին, ճաչերէ յետոյ մէկ երկու ժամ ախտակ մը նեղութիւն կը ղգամ... վերջապէս ասոր նման բաներ։

Արչակ չէր ձգած աղջկան ձեռքը, եւ կեցած էր իր այցելուհիներուն դէմը, որոնք իր երեսը կը նայէին ինչպէս մէկուն մը ուրկէ կեանքիդ փրկութիւնը կը սպասես։

— Ռուզում տոքթոր, ճար մը, կաղերսէր մայրը իր խժացող ձայնովը։ Ջանի մը հեքիմներու տարի ֆայտա մը չեմանք... ամապա չ'պիտի աղկնայ ախճիկս, կ'աւելցնէր աղջկանը դառնալով կակիծոտ ու ամ ձկալից նայուածքով մը։

— Հոգ մ'ընէք, հանըմ բան մը չէ, կ'աղկնայ, ապահովեց երիտասարդը։

Եւ յանկարծ, առանց գիտնալու թէ ինչպէս, իր մէջ փոփոխութիւն մը զգաց ուսանողը. ճչմարիտ տոքթորի մը փարձութիւնը ունենալ. ուղեց վերջապէս ապրիլ գիտնականի պայմանադրական չարժուձեւերը, գործողութիւնները, կեանքը։ վայրկեանի մը համար մոռցաւ իր բոլոր ամբարիչտ, վարնոց մտադրութիւնները, անկեղծ գիտնականի բոցովը բռնկեցաւ, ախտաղննական լուրջ գործողութեան տագնապ մը վանեց իր մեղսալարտ տրամադրութիւնները։ Լրջութեամբ մը, ղոր միայն արուեստին հմայքովը յափչտակուած գործաւորը կունենայ, ականջներու գործիքովը մօտեցաւ աղջկանը և իսկոյն քակել սալէ յետոյ պլուզան, որուն տակէն մաքուր չապիկին մահկանաձեւ ձեղքը երեւան հանեց լանջքին վերնամասը, ակաւ մարկ ընել, երկաօքէն, տեղի մը վրայ քանի մը վայրկեան լամնալով, գրեթէ ինքնամոռաց, այդ դիւթիչ մարմնին տեսքէն ու բոյրէն գինով, և յանկարծ նորէն բոլորովին մոռնալով իր լրջի դիտումները տիրական չարժմամբ մը բանալ տուաւ աղջկան ուսերը, կռնակը, և ա՛լ տենդոտ չարժումներով էր որ մերթ իր գործիքովը, մերթ գլուխը փակցուցած այդ մաղաչ իրանին ամէն կողմը, կռնակին, ուսերուն, ծոծրակին, ուլին, սրինգներուն, հետզհետէ անանկ արագութեամբ մը և կոյր թափով մը որ կը սարսռացնէր աղջիկը, չարունակեց իր քննութիւնը մինչեւ որ վերջապէս, այդ գրգռիչ չօշափումէն խելակորոյս, եա քաչուեցաւ, կարծես ինքզինքը մղձաւանջէ մը ազատելու պէս։

Մանկամարդ աղջիկը, որ երիտասարդ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՎ ՀԱՅ ՎԵՐԱԲՆԱԿ ԺՈՂՈՎՐԴԻ

ՆՈՐՈՒԹԻՒՆ

17 Մարտ 1910
Երեքշաբթի

ԱՂԱՍԱՆԳԻՒ Ս.

Ստորև կը հրատարակենք Շահ Իսմայիլ Խաթայիի գրած նամակը, որ ուղղուած է մեզ։

Ընդունեցէք, պարոն խմբագիր, իմ անձին ջերմագին շնորհակալութիւնները։

Ես ստացայ ձեր նամակը, որ ինձ տարաւ դէպի անցեալ։ Ես ինձ զգացի հինգ տարի առաջ, երբ ես ապրում էի Պարսկաստանում, Թաւրիզ քաղաքում։ Ես ինձ զգացի ազատ, երջանիկ, ինչպէս ամէն մարդ, որ ապրում է իր հայրենիքում։ Ես ինձ զգացի հպարտ, որ ես հայ եմ։

Ես ուզում եմ ձեզ պատմել իմ կեանքի մասին։ Ես ծնուել եմ Պարսկաստանի Ղարադաղ գաւառի Խաթայ գիւղում։ Իմ հայրը գիւղացի էր, աղքատ, բայց ազնիւ մարդ։ Նա սիրում էր գիրքը, սիրում էր գրել։ Ես նրանից սովորեցի կարդալ և գրել։ Ես ինձ համարում եմ նրա աշակերտը։

Ես ունեցել եմ ուրախ մանկութիւն։ Ես սիրում էի ձիաւորութիւն անել, սիրում էի որսի գնալ։ Ես սիրում էի նաև գրել։ Ես գրում էի տաղեր, որոնք ինձ հետ միասին կորան։ Ես գրում էի նաև նամակներ, որոնք ես ուղարկում էի Թաւրիզ, Պարսկաստանի մայրաքաղաքը։

Ես ունեցել եմ նաև դժբախտութիւններ։ Ես կորցրել եմ հայրս, մայրս, քոյրերս։ Ես մնացել եմ միայնակ։ Ես ստիպուած եղել եմ թողնել հայրենիքս։ Ես գնացել եմ Ռուսաստան։ Ես ապրել եմ Թիֆլիսում, Բաքուում, Նոր Նախիջեւանում։ Ես աշխատել եմ տպագրութեան մէջ։ Ես սովորել եմ տպագրել։

Ես ուզում եմ ձեզ ասել, որ ես սիրում եմ իմ հայրենիքը։ Ես սիրում եմ իմ ազգը։ Ես սիրում եմ իմ լեզուն։ Ես սիրում եմ իմ գրականութիւնը։ Ես սիրում եմ իմ ժողովուրդը։

Ես ուզում եմ նաև ասել, որ ես ուրախ եմ, որ ձեր թերթը հրատարակւում է։ Ես ուրախ եմ, որ ձեր թերթը կարդում են հազարներ։ Ես ուրախ եմ, որ ձեր թերթը կարդում են Պարսկաստանում, Թուրքիայում, Ռուսաստանում։ Ես ուրախ եմ, որ ձեր թերթը կարդում են ամէն տեղ, ուր հայեր կան։

Ես ուզում եմ նաև ասել, որ ես ուրախ եմ, որ ձեր թերթը կարդում են կանայք։ Ես ուրախ եմ, որ ձեր թերթը կարդում են աղջիկներ։ Ես ուրախ եմ, որ ձեր թերթը կարդում են տղաներ։ Ես ուրախ եմ, որ ձեր թերթը կարդում են ամէն տարիքի մարդիկ։

Ես ուզում եմ նաև ասել, որ ես ուրախ եմ, որ ձեր թերթը կարդում են հարուստներ։ Ես ուրախ եմ, որ ձեր թերթը կարդում են աղքատներ։ Ես ուրախ եմ, որ ձեր թերթը կարդում են գիտնականներ։ Ես ուրախ եմ, որ ձեր թերթը կարդում են անգրագէտներ։

Ես ուզում եմ նաև ասել, որ ես ուրախ եմ, որ ձեր թերթը կարդում են քաղաքներում։ Ես ուրախ եմ, որ ձեր թերթը կարդում են գիւղերում։ Ես ուրախ եմ, որ ձեր թերթը կարդում են լեռներում։ Ես ուրախ եմ, որ ձեր թերթը կարդում են հովիտներում։

Ես ուզում եմ նաև ասել, որ ես ուրախ եմ, որ ձեր թերթը կարդում են ամէն տեղ։ Ես ուրախ եմ, որ ձեր թերթը կարդում են ամէն ժամանակ։ Ես ուրախ եմ, որ ձեր թերթը կարդում են ամէն օր։ Ես ուրախ եմ, որ ձեր թերթը կարդում են ամէն շաբաթ։ Ես ուրախ եմ, որ ձեր թերթը կարդում են ամէն ամիս։

Ես ուզում եմ նաև ասել, որ ես ուրախ եմ, որ ձեր թերթը կարդում են տարիներով։ Ես ուրախ եմ, որ ձեր թերթը կարդում են դարերով։ Ես ուրախ եմ, որ ձեր թերթը կարդում են հազարամեակներով։ Ես ուրախ եմ, որ ձեր թերթը կարդում են միշտ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԿՈՄՈՒՆԻՍՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԵԻ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԱԺՈՂՈՎՐԴԱՅԻՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱԴԱՏԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԵԻ

#

ԱՄՈՒՍՆԱՑՈՒ ՈՍԿԻ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԱՏՄՎԱԾՔ
2
ԱՐՇԱԿ ԱՐԱՐԱՏՑԻ

— Մի, բայց ախկին պես չէ ծիծաղը։ Ես ասում եմ՝ ինչ-որ բան կայ, որ ինձ ստիպում է ծիծաղել։ Ես ինքս էլ չգիտեմ, թե ինչ։

— Ուրեմն ինձ ծիծաղելի՞ եմ թվում։

— Ոչ, ոչ, ես չեմ ասում։ Ես ասում եմ՝ ինչ-որ բան կայ, որ ինձ ստիպում է ծիծաղել։

— Ես ինքս էլ չգիտեմ, թե ինչ։

Ասատուր ուսերը թոթվեց։

— Ամեն դեպքում, ես ուրախ եմ, որ դու ինձ հետ ես, Ասատուր։ Ես ուզում եմ, որ դու միշտ ինձ հետ լինես։ Ես ուզում եմ, որ դու ինձ հետ ապրես, ինձ հետ աշխատես, ինձ հետ ուրախանաս, ինձ հետ տխրես։ Ես ուզում եմ, որ դու ինձ հետ ամեն ինչ անես։ Ես ուզում եմ, որ դու ինձ հետ ամեն ինչ անես։

— Ես էլ եմ ուզում, որ դու ինձ հետ ամեն ինչ անես։

—